

Monografijos apie būsimųjų religijos švietėjų dvasingumo ugdymo galimybes universitete mokslinė vertė

Dalia Verbylaitė. Dvasingumas ir jo ugdymo galimybės universitete. Monografija. – Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla. 2006.

Neseniai idealistinės pasaulėžiūros skaitytoją nudžiugino edukologijos daktarės Dalios Verbylaitės monografija „Dvasingumas ir jo ugdymo galimybės universitete“. Anotacijoje rašoma, kad „monografijoje filosofiniu, teologiniu, psichologiniu bei edukologiniu aspektu analizuojama dvasingumo fenomenas. Tyrimais siekiama pagrįsti įvairias dvasingumo apraiškas kognityviniu, emociniu ir elgesio lygmenimis. Atlikto tyrimo rezultatai papildo kol kas negausius dvasingumo tyrinėjimo darbus. Tyrimui pasirinkta mažai tyrinėta studentų – būsimųjų religijos švietėjų – grupė“ (2 p.). Šioje lakoniškoje, pagal disertaciją parengtos monografijos anotacijoje nusakyta atlikto darbo esmė.

Kai užsienyje ir Lietuvoje atlikti moksliniai tyrimai liudija, jog gyvenime vis dažniau reikiama dorovinis žmogaus nuopuolis, kai jau ir be mokslinių tyrimų akivaizdžiai matomas ir girdimas dažnėjantis negarbingas žmogaus elgesys, nes, ko gero, žmogus nežino, kas jis yra ir kokia jo paskirtis gyvenime, nesididžiuoja savo, t. y. tobuliausio Dievo kūrinio, vardu ir nesistengia jo pateisinti, Dalios Verbylaitės pasiryžimas atsigręžti į žmogų, jo dvasinį pasaulį, mokslo vardu aktualizuoti žmogaus esmę, parodyti, kad žmogaus tapimo žmogumi pamatas yra vertybinis, t. y. teisingas santykis su savimi, arčiau ar toliau esančiais, su visa jį supančia aplinka, yra labai reikšmingas ir parodytas tinkamu metu. Tarp mokslinių darbų, gyvenimo ir paties mokslo padiktuotų problemų tyrimų, aktualių ir spręsti reikalingų, skirtų ugdymo technologijoms, veiklos kokybės vertinimui, dėmesys žmogui dėl dvasinės prigimties iškilusiam virš kitų visatos individų, ypač reikšmingas. Kad ir kiek

žmogus klystų, kiek klaidų padarytų, kokie modernūs vėjai pūstų, buvo, yra ir bus nuolat ir visada sugrįžtama prie darnos (arba harmonijos) principo, besireiškiančio Visatoje, žmoguje, kaip tos Visatos dalyje, bei jo gyvenime, bus nuolat sugrįžtama prie žmogaus esmės mokslė.

Mokslinės problemos aktualumas, gyvybingumas nekelia abejonių.. Sprendžiamoji problema – žmogaus esmės, paskirties gyvenime, vidinio pasaulio, prigimties adekvatumo išlaikymo, būties, egzistencijos problema, nes žmogus – dvasinės prigimties kosmoso dalis, jis pats turi dvasinę prigimtį ir negali būti nedvasingas bei nesirūpinti savo dvasingumo didinimu. Dalia Verbylaitė, remdamasi žymių mokslininkų edukologų bei pedagogų teorinių ir empirinių tyrimų rezultatais, liudijančiais didėjančias dorovinio nuopuolio tendencijas užsienio kraštuose ir Lietuvoje, tyrimo sritimi pasirinko akademinio jaunimo dvasinio gyvenimo problemas, drauge ypatingesnės jaunimo kategorijos – būsimųjų religijos švietėjų (jie gyvenime ir neturėtų siekti kitokio idealo, tik krikščioniško dorovinio idealo, kurio vienas iš komponentų yra dvasingumas). Be to, šis idealas turi būti konkrečiai realizuotas realiame gyvenime, ne tik svajonėse. Taigi spręsti jaunimo dvasingumo raiškos, ugdymo (stiprinimo) problemą autorė turėjo keleriopą pamatą: filosofinį, egzistencinį, mokslinį, praktinį.

Problemos pagrindimas racionalus, jo turinio komponentai susiję loginiais saitais, pasižymi minčių ir idėjų darna, čia nieko nėra atskira ar atskirta; visa, kas užsimota atlikti, tarnauja galutiniam rezultatui siekti, hipotetiniams teiginiams patvirtinti, pagrįsti naujas idėjas, čia problemos esmę atitinkančios metodologinės nuostatos aiškintinos kaip kryptingo ir racionalaus kelio ribos einant prie tikslo, motyvuotas metodų parinkimas, logiškai suformuluotos problemos tyrimo etapai. Iš pagrindimo galima spręsti, kad tyrimu siekiama mokslo pažangos, kad tyrimo rezultatai tikrai tarnaus akademinio jaunimo saviugdai ir ugdymui.

Kalbant apie *atskirų monografijos dalių vidinius ryšius, loginį santykį, vietą visoje darbo struktūroje, turinio mokslinę kokybę moksliniu pasakytina, jog tai tikrai kokybiškai atliktas darbas.*

Pirmasis skyrius turinio, konceptualiųjų teiginių loginio ryšio ir problemos argumentacijos požiūriu iš esmės parašytas puikiai. Dvasingumo kaip fenomeno esmę autorė atskleidžia filosofijos ir teologijos bei psichologijos ir edukologijos požiūriu universaliame šių mokslų kontekste.

Pripažindama dvasingumo esmės interpretacijų įvairovę, beje, nulemtą skirtingų filosofinių koncepcijų, autorė drąsiai ieško visybinio, integresnio dvasingumo esmės aiškinimo ir pamato, kad galėtų sintetinti ir vienyti įvairių mokslų pateiktas tos esmės interpretacijas, ir tą pamatą suranda. Tad dvasingumas, anot jaunos edukologijos daktarės, – tai žmogaus santykis su žmogumi ir transcendencija, grindžiamas aukščiausiomis, arba dvasinėmis, vertybėmis. Drauge niekas nepaneigs, kad tokia išvada daroma remiantis Lietuvos edukologų (prof. habil. dr. V. Aramavičiūtės, prof. habil. dr. A. Martišauskienės), sistemingai tyrinėjančių dvasingumo problemas ir jo raišką kitų amžiaus tarpsnių žmogaus gyvenime – paauglių, vyresniųjų mokinių, – moksliniais tyrimų duomenimis, nuostatomis, pasaulėžiūros elementais.

Konceptualiuosius pasirinktos temos teiginius, arba teorinius tyrimo problemas pa-

grindus, esmingai svarbius empiriniam tyrimui, mokslininkė, taikydama idealizacijos, abstrakcijos ir kitus metodus, išdėsto „Teoriniuose dvasingumo pagrinduose“, užimančiuose ketvirtadalį monografijos. Tenka ypač akcentuoti, kad tarp konceptualiųjų teiginių išskirtini susiję su vertybių sąvoka, pasirinkimo kriterijais, šaltiniais, vertybių ryšiais su dvasingumo stiprinimu. Konceptualioji dalis nutiesia tiesius kelius empiriniam tyrimui, kur dvasingumo problema nagrinėjama atsižvelgiant į vertybių pasisavinimą, išgyvenimą, pasirinkimą ir realizavimą. Čia randamas empirinio tyrimo instrumento, empirinio tyrimo strategijos ir visų jos etapų bei struktūros mokslinis pamatas. Tai ir leidžia kalbėti apie loginius monografijos saitus bei padėtą tvirtą pagrindą likusiai mokslinio darbo daliai. Tyrimo instrumento rengimui ir empiriniam tyrimui reikalingi pamatiniai teiginiai ir idėjos susistemintos naudojantis reprezentatyvia medžiaga, reprezentatyviais tiek Lietuvos edukologų, tiek užsienio šalių (iš esmės – artimųjų ir tolimųjų Vakarų) empiriniais tyrimais, grindžiamųjų ir pasaulėžiūrinių mokslų pasiekimais.

Jau monografijos įvadas ir pirmoji dalis liudija, kad į edukologijos mokslą atėjo visais atžvilgiais – dalykiniu, metodologiniu, asmenybinu – pasirengusi mokslininkė. D. Verbylaitės parašyta monografija leidžia teigti, jog mokslininkė turi valios ir pašaukimą moksliniam darbui, moka atrinkti ir surasti esmingiausias susijusias su problema dalykus, grupuoti, interpretuoti, lyginti, abstrahuoti, lakoniškai ir esmingai teigti mintis, laikosi mokslinio tyrimo etikos principų.

Kiekviename moksliniame darbe empirinio tyrimo metodologija yra ypač reikšmingas kokybiško tyrimo instrumentas. Tyrimo metodologijos aprašymas Dalios Verbylaitės monografijoje yra aiškus, konkretus, išbaigtas, sistemingas, motyvuotas. Tenka sutikti su mokslininkės teiginiu, kad organizuojant tyrimą naudotasi sistetine logika. Tai ir sisteminė, ir logiška logika: *pagrįstas* kiekvienas elementas – tikslas, metodai, dvasingumo veiksmų tyrimo paskirtis, eksperimento esmė ir svarba, išdėstytos jo turinio temos, principai. Yra ugdomojo eksperimento diegimo aprašas. Dvasingumo tyrimo visais lygmenimis – kognityviniu, emociniu, elgesio – metodai yra įvairūs, adekvačiai parinkti. Tai turėjo reikšmės ir rezultatų patikimumui.

Būsimųjų religijos švietėjų dvasingumo raiškos tyrimas visybinis, nes raiška tirta patikimiems duomenims gauti būtiniais lygmenimis: kognityviniu, emociniu ir elgesio. Toks pasirinkimas monografijoje moksliskai argumentuotas ir motyvuotas, pvz., kognityvinio dvasingumo ypatumus nustatant imami du rodikliai; dvasingo žmogaus įvaizdis ir požiūriai į dvasines vertybes, instrumentines ir terminalines, tų vertybių prasmės suvokimo gilumą, kuris įvertintas pasitelkus informacijos rinkimo priemonę – Likerto skalę, o vertinant ir interpretuojant – M. Rokeach vertybių tyrimo metodika. Monografijos autorė atskleidė, jog būsimieji religijos švietėjai yra linkę pripažinti gėrio, šventumo, tiesos vertybes – brandžią meilę, tikėjimą, vidinę harmoniją, garbingumą, išmintingumą, gailestingumą, kilnumą, jautrumą, atsakingumą, altruizmą, atlaidumą, intelektualumą, tačiau daugiausia orientuojasi į tai, kas žmogui padeda pasiekti asmeninę gerovę ar leidžia patenkinti pragmatinius ar hedonistinius poreikius – taigi dvasinių vertybių prasmės sąsajos yra silpnai išreikštos. Autorė konstatuoja, kad būtina tobulinti būsimųjų religijos švietėjų kognityvinį dvasingumo lygmenį. Todėl svarbu skatinti studentų domėjimąsi dvasingumu kaip asmens tobulumo išraiška ir padėti įžvelgti jo prasmę asmeni-

niame ir visuomeniniame gyvenime. Tad autorė rekomenduoja panaudoti visų dėstomų disciplinų – dvasingumo teologijos pagrindų, moralinės teologijos, religijos filosofijos, krikščioniškos pedagogikos ir kt. – turinio galimybes, padedančias įprasminti esmines dvasines vertybes, išreiškiančias asmens santykį su Dievu ir žmonėmis, taip pat leidžiančias susidaryti adekvatesnę Dievo ir žmogaus kaip visaverčio asmens įvaizdį.

Emocinio lygmens tyrimo rezultatus vertinant mokslo logikos požiūriu, jais taip pat netektų abejoti. Būdamą gerai susipažinusi su universaliąja pedagogika ir jos kryptimis, mokslininkė kruopščiai ieško jos sąsajų su kitais mokslais, randa emocinių išgyvenimų ištakas, t. y. žmogaus ir Dievo įvaizdžius, o požiūriu į žmogų atskleidimo kriterijai imami iš kultūros antropologijos, požiūris į Dievą grindžiamas šiuolaikine religijos psichologija. Autorės atlikto emocinio lygmens tyrimo duomenys patvirtino, kad tiriamųjų santykiai su žmonėmis ir Dievu dažnai tampa jų emocinių išgyvenimų šaltiniu. Nors dėl jų įtakos būsimieji religijos švietėjai daugiau patiria teigiamų nei neigiamų emocijų, bet teigiamų emocijų ištaka dažniau yra jų santykis su Dievu nei su kitais žmonėmis.

Elgesio lygmeniu būsimiesiems religijos švietėjams dažniau pavyksta praktiškai realizuoti grožio, ištikimybės, pasitikėjimo kitais, pagarbos, jautrumo vertybes, rečiau – intelektualumo, atsakingumo, sąžiningumo, retai – altruizmo, kūrybiškumo, sveikatos. Vadinasi, išlieka atotrūkis tarp kognityvinio ir praktinio vertybių internalizavimo lygmens.

Religinio ugdymo programų vykdytojams Lietuvos universitetuose tektų atkreipti dėmesį ir į tokią monografijos autorės išvadą: „*blogiausiai buvo vertinami kūrybiškos veiklos organizavimo bei atsižvelgimo į asmens mokymosi stilių bei charizmas principai, taikomi universitete.*“ Yra nepalankių teiginių apie dėstytojų dvasinę brandą.

Jau minėta, jog dvasingumo ugdymo problema siejama su vertybių pažinimu, pasisavinimu, asmens požiūriu į vertybes palankumu, pagrįstumu, vertybinių išgyvenimų ištaikomis. Visi dvasingumo problemos aspektai susaistyti su vertybėmis daugybe saitų, gijų. Tai sudaro ypatingą monografijos turinio mokslinę vertę.

Visus dvasingumo tyrimo lygmenis apimančio atlikto tyrimo duomenys koreliuoti. Koreliacija tarp kintamųjų leido nustatyti įvairius ryšius, patvirtino nemažai žinomų mokslo idėjų ir dėsnių, drauge padėjo diagnozuoti akademinio jaunimo santykio su vertybėmis, kaip dvasingumo stiprinimo pagrindu, teigiamas ir neigiamas tendencijas, kognityvinio, emocinio lygmens bei elgesio ryšį ir vaidmenį stiprinant dvasingumą, be to, ypač požiūriu į vertybes įtaką elgesio kokybei.

Tektų stabtelėti prie skyrelio „Būsimųjų religijos švietėjų dvasingo žmogaus įvaizdis“. Jame remiamasi autoritetingais užsienio mokslininkų tyrimais ir pozicijomis. Tai padaryta ir skirstant pagal rangą studentų atsakymus, liudijančius požiūrių į dvasingą žmogų adekvatumą. Nurodyta, jog dvasingumo požiūriu linksnumas yra neutrali savybė. Moksliniams faktams jautri mokslininkė, gera teologijos mokslo žinovė, teologinį išsilavinimą įgijusi užsienio universitetuose, galėjo padiskutuoti su užsienio autoriais, priskiriančiais džiaugsmą, linksnumą prie neutralių žmogaus savybių. Vargu ar tai visiškai neutrali savybė. Juk džiaugsmas – pasitenkinimo jausmas, linksmybė, malonumas. Džiaugsmingas – kupinas džiaugsmo, smagus. *Linksmas* turi antonimą – niūrus, o niūrumas katalikų nelaikomas teigiama savybe. Ar adekvačiai šią sąvoką suprato tyrimo dalyviai? 13,6 proc. būsimųjų religijos švietėjų, mininčių neutralias savybes, tarp jų ir

linksmumą, neadekvačiai supranta, kas yra dvasingas žmogus.

Tyrimas rodo, kad organizuotas ugdomojo eksperimento turinys ir ugdomieji metodai buvo fokusuoti į vertybes, jų pažinimą, išgyvenimų analizę ir socialinę, sielovadinę veiklą. Ugdomasis eksperimentas paveikęs: studentai patobulėjo visais trimis lygmenimis. Pasirodo, kad nūdienos sąlygomis optimalus būsimųjų religijos švietėjų dvasingumo ugdymo(si) modelis apima kompleksą ugdymo(si) formų ir metodų – religinį švietimą, sistemingesnę refleksijos taikymą, socialinės, sielovadinės veiklos derinimą, projektų metodą kaip veiklos aktyvinimo ir vertingos motyvacijos įprasminimo instrumento panaudojimą.

Pagrįstumas kaip principas yra vienas iš ryškiausių monografijos turinio, nuostatų, turinio ir formos konstravimo strategijos, visos darbo visumos, jo logikos principas. Drauge reiktų pažymėti, kad Dalia Verbylaitė yra Lietuvoje funkcionuojančios puikios žmogaus vidinės, dvasinės kultūros problemų mokslinio tyrimo mokyklos – jos siela yra profesorė Vanda Aramavičiūtė – auklėtinė. Tai lėmė tyrimo ir monografijos kokybę.

Dėl tyrimo naujumo ir mokslinės bei praktinės tyrimo reikšmės abejonių nekiltų. Labai svarbu, kad tyrimo duomenimis pasinaudotų visi religijos švietėjų rengėjai, taip pat ir pats akademinis jaunimas, kad ir kokios krypties programą studijuojantis, nes visų mūsų pašaukimas tapti žmonėmis ir pateisinti žmogaus vardą. Kelių į tikrąją žmogaus esmę galima rasti tik internalizuojant vertybes. Šioje monografijoje Dalia Verbylaitė parodė, kokį vaidmenį vertybės vaidina jaunuolio gyvenime, kaip su jomis suartėti, jas pažinti, pasisavinti, praktikuoti. Monografijoje pateikti susisteminti ir apibendrinti teorinio ir empirinio tyrimo rezultatai reikšmingi tiek idealiuoju, tiek praktiniu atžvilgiu. Monografijos pasirodymas teikia vilčių, kad joje pateikta medžiaga bus įdomi ir universitetų teologinės kryptiems dėstytojams bei studentams, taip pat ir religinio ugdymo praktikams, visiems besidomintiems dvasingumo ugdymo tobulinimu.

Prof. habil. dr. Ona Tijūnelienė

2006 11 01